

Ewa Kabza

Katedra Prawa Cywilnego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

<https://orcid.org/0000-0002-8462-1618>

ekabza@umk.pl

Prawne aspekty wychowania dziecka

Legal aspects of parenting

Streszczenie:

W artykule przedstawiono – po pierwsze – ramy prawne wychowania dziecka, którymi są: dobro dziecka, poszanowanie jego godności i praw, nakaz posłuszeństwa dziecka wobec rodziców oraz autonomia rodziców w procesie wychowania. Po drugie zaś, prawne konsekwencje wadliwego procesu wychowawczego, które określone są w wielu gałęziach prawa i obejmują nie tylko instrumenty z zakresu prawa rodzinnego (ingerencja we władzę rodzicielską), ale również cywilnego (odpowiedzialność deliktowa i kontraktowa) i karnego (przemoc w rodzinie, przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece).

Słowa kluczowe: wychowanie dziecka, autonomia rodzicielska, władza rodzicielska, odpowiedzialność rodzicielska, dobro dziecka

Abstract:

The article presents, first of all, the legal framework for raising a child, which includes: the child welfare, respect for their dignity and rights, the obligation of the child to obey their parents, and the autonomy of parents in the upbringing process. Secondly, it presents the legal consequences of a wrongful upbringing, which are defined in many branches of law and include not only instruments of family law (interference with parental authority), but also civil law (tort and contractual liability) and criminal law (domestic violence, crimes against the family and care).

Key words: parenting, parental autonomy, parental authority, parental responsibility, child welfare

1. Uwagi wprowadzające

Zasadniczo problematyka wychowania dziecka to przedmiot zainteresowania pedagogów. Nie znaczy to, że ustawodawca milczy w tym zakresie. Wyznacza ramy, w obrębie których powinni „poruszać się” rodzice. Zawiesza je między dobrem dziecka, poszanowaniem jego godności i praw, nakazem posłuszeństwa dziecka oraz autonomią rodziców w procesie wychowania. I właśnie wskazane punkty graniczne są przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu. Wskazano także na prawne konsekwencje wadliwego procesu wychowawczego.

W celu możliwie kompleksowego i interdyscyplinarnego przedstawienia problemu wykorzystano zarówno dorobek orzecznictwa sądów, opracowania z zakresu nauk prawnych (metoda dogmatyczno-prawna), jak i pedagogicznych.

Waga poruszanego zagadnienia jest niebagatelna. Dzisiejsze dziecko to przecież jutrzejszy dorosły – rodzic i wychowawca, od którego zależeć będzie (ujmując sprawę nieco patetycznie) przyszłość. Innymi słowy – „rodzice sami muszą być dobrze wychowani, ażeby wychowywać”¹.

2. Dobro dziecka a prawo rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami

Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami gwarantowane jest przepisami prawa ponadnarodowego (art. 26 ust. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka²; art. 18 ust. 4 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych³; art. 2 Protokołu Nr 1 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴, art. 14 ust. 3 Karty Praw Podstawowych⁵ oraz art. 18 ust. 1 Konwencji o Prawach Dziecka⁶) i krajowego. W prawie polskim zasada ta wynika wprost z art. 48 ust. 1

¹ Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*, Kraków 2005, s. 323.

² Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 217A (III), A/RES/3/217 A, [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217\(III\).pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217(III).pdf) [dostęp: 10.09.2025 r.].

³ Dz. U. z 1977 r. nr 38 poz. 167.

⁴ Tekst Protokołu wg Dz. U. z 1995 r. nr 36, poz. 175.

⁵ Dz. Urz. UE 2016 C 202, s. 1, 7.06.2016 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=DE> [dostęp: 10.09.2025 r.].

⁶ Dz. U. z 1991 r. nr 120, poz. 526.

zd. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.⁷ (dalej: Konstytucja RP) a pośrednio także z art. 18, w świetle którego m.in. rodzina i rodzicielstwo (w tym wychowanie potomstwa) znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej⁸.

Definiując przysługujące rodzicom prawo do wychowania zgodnie z własnymi przekonaniem należałoby przyjąć, że jest to „zaszczepianie i umacnianie w dzieciach określonego światopoglądu, przekonań, systemu wartości, zasad obyczajowych, moralnych i etycznych”⁹; prawo podejmowana różnorodnych działań, zgodne z własnymi poglądami dotyczącymi różnych sfer życia, mających na celu ukształtowanie dziecka pod względem psychicznym (umysłowym), duchowym, moralnym, światopoglądowym, estetycznym oraz fizycznym¹⁰. Realizacja tego prawa jest możliwa wyłącznie wtedy, gdy towarzyszy mu zakaz ingerencji osób trzecich, w tym władz publicznych, w prawnie chronioną sferę postępowania rodziców¹¹.

Prawo rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniem nie ma jednak charakteru absolutnego. Granice wyznaczają normy międzynarodowoprawne, konstytucyjne oraz ustawowe. Tak na przykład poszanowanie wyznawanych przez rodziców wartości moralnych i ich wolność religijna musi ulec, gdy chodzi o ochronę życia dziecka (art. 34 ust. 6 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty¹²). Trafnie (i obrazowo) sądy amerykańskie wyraziły tę myśl w sprawie dotyczącej transfuzji krwi u świadków Jehowy: „Prawo do swobody praktyk religijnych nie zawiera w sobie wolności wystawiania dziecka na śmierć [...] rodzice, którzy nie chcą się poddać leczeniu, mogą stać się męczennikami, ale w tych samych okolicznościach nie mogą czynić męczenników ze swoich dzieci”¹³.

⁷ Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁸ W. Borysiak, Art. 48 [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, Legalis.

⁹ L. Garlicki, Art. 48, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, Warszawa 2016, pkt 4. Zob. też pkt 4.4.1. uzasadnienia wyroku TK z dnia 23 czerwca 2008 r., P 18/06, OTK-A ZU 2008, nr 5, poz. 83.

¹⁰ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, Legalis, art. 48, nb 2.

¹¹ W. Borysiak, Art. 48..., nb 40.

¹² T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1287 z późn. zm.

¹³ *Prince v. Massachusetts*, 321 US 158 (1944), <https://www.courtlistener.com/opinion/103933/prince-v-massachu-sets/> [dostęp: 10.09.2025 r.]; podobnie zob. Sąd Okręgowy Illinois w sprawie *Staelens v. Yake*, 432 F. Supp. 834, 839 (N.D.Ill. 1977), <https://casetext.com/case/staelens-v-yake/case-summaries> [dostęp: 10.09.2025 r.].

Ponadto (a może przede wszystkim) zachowania rodziców podejmowane w procesie wychowania nie mogą naruszać dobra dziecka. Wyraźnie przesądza to chociażby § 3 art. 95 ustawy z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹⁴ (dalej: k.r.o.), zgodnie z którym władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny. Władza rodzicielska przysługuje bowiem rodzicom nie w ich interesie, lecz w interesie dzieci¹⁵.

Strażnikiem prawidłowego sprawowania władzy rodzicielskiej ustawodawca czyni każdego. W szczególności stanowi o tym art. 72 ust. 1 zd. 2 Konstytucji RP ustalający prawo każdej osoby do żądania ochrony dziecka przed szczególnie drastycznymi naruszeniami jego praw¹⁶: przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją¹⁷. Pojęcia przemocy, okrucieństwa, wyzysku i demoralizacji dotyczą „zarówno sposobu traktowania i wychowania dzieci przez ich rodziców (opiekunów), jak i sposobu oddziaływania świata zewnętrznego na dziecko i jego rozwój”¹⁸.

Obowiązek reagowania na zachowania stanowiące chociażby zagrożenie dla dobra dziecka nakładają przepisy ustawy z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego¹⁹ (dalej: k.p.c.) (art. 572 k.p.c. w zw. np. z art. 109 k.r.o.). Nie chodzi więc tylko o zachowania wyczerpujące znamiona przestępstw (w tym przypadku zastosowanie znalazłby art. 304 § 1 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego²⁰ – dalej: k.p.k. – który nakłada na każdego, kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu – czyli m.in. o przestępstwie z art. 160 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny²¹ – dalej: k.k. czy z art. 207 k.k. – społeczny obowiązek zawiadomienia o tym Prokuratora lub Policji; z kolei art. 304 § 2 k.p.k. nakłada obowiązek prawny na instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością – np. szkoła,

¹⁴ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 z późn. zm.

¹⁵ Postanowienie SN z dnia 25 maja 1962 r., 3 CR 821/61, Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego 1963, z. 1, poz. 11.

¹⁶ Sporne jest, czy jest to katalog otwarty, czy zamknięty. Za jedynie enumeratywnym charakterem wyliczenia opowiedziały się: S. Kalus, *Konstytucyjne źródła zasad polskiego prawa rodzinnego*, [w:] Z. Tobor, I. Bogucka (red.), *Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003, s. 111 oraz E. Morawska, *Ochrona praw dziecka w świetle art. 72 Konstytucji RP. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 4, s. 141-142.

¹⁷ Zob. też art. 4 ustawy z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 978 z późn. zm.).

¹⁸ L. Garlicki, M. Derlatka, Art. 72, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, Warszawa 2016, pkt 11.

¹⁹ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.

²⁰ T.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46.

²¹ T.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383.

PCPR, OPS, placówka medyczna – dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu), o te będące przemocą domową (art. 12 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej²², dalej: u.p.p.d.), czy też o szczególnie naganne zachowania wymienione w art. 72 Konstytucji RP. Chodzi – przynajmniej uwzględniając literalne brzmienie art. 109 k.r.o. – o wszystkie te, które stwarzają prawdopodobieństwo naruszenia dobra dziecka. *Ergo* o te, które mogą nie sprzyjać prawidłowemu rozwojowi psychofizycznemu i duchowemu oraz społecznemu dziecka²³, bez względu na to, czy są skutkiem niewłaściwego lub nieudolnego sprawowania władzy rodzicielskiej i niezależnie także od tego, czy odnośne postępowanie rodziców jest zawinione²⁴. A przecież takie sytuacje można zaobserwować w codziennym życiu niezliczonej liczby dzieci.

Pytanie, jakie warto postawić, brzmi: czy każda sytuacja, w której występuje zagrożenie dobra dziecka powinno uprawniać do wszczęcia postępowań opiekuńczych i wydania stosownych zarządzeń. Dla zobrazowania problemu przeanalizowane zostaną dwa przykłady (*prima facie* niezbyt „drastycznych”) sytuacji – korzystanie z Internetu/e-mediów i odżywianie.

Nie ma wątpliwości, że postęp technologiczny jest szczególnym wyzwaniem wychowawczym. Współczesne media masowe – zgodnie z założeniami determinizmu technologicznego – zmieniają użytkowników, ich relacje społeczne i instytucjonalne (mediatyzacja)²⁵. Na przykład coraz częściej przemoc rówieśnicza ma miejsce w świecie wirtualnym i przybiera rozmiary oraz formy zupełnie niezrozumiałe dla rodziców²⁶. Dzieci uzależniają się nie tylko od napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych.

²² T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1673.

²³ Definicja dobra dziecka za: K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, art. 109, nb 2. Zob. też W. Stojanowska, *Dobro dziecka jako instrument wykładni norm konwencji o prawach dziecka oraz prawa polskiego jako dyrektywa jego stosowania*, [w:] T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka – analiza i wykładnia*, Poznań 1999, s. 98.

²⁴ Postanowienie SN z dnia 13 września 2000 r., II CKN 1141/00, LEX nr 51969; postanowienie SN z dnia 7 czerwca 1967 r., III CR 84/97, OSNCP 1968, Nr 2, poz. 21; postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 2000 r., II CKN 452/00, Legalis nr 188107.

²⁵ P. Łokić, *Zjawisko phubbingu jako konsekwencja mediatyzacji życia społecznego*, „Przegląd Politologiczny” 2023, nr 4, s. 213.

²⁶ J. Pyżalski wymienia aż dwadzieścia rodzajów agresji elektronicznej – zob. J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2009, s. 93–97.

Lawinowo rośnie liczba dzieci nadużywających np. e-mediów²⁷. Bezpieczeństwo dziecka, jego dobra osobiste wystawiane są na szwank przez rodziców uprawiających w Internecie *parental trolling* czy *sharenting*. Warto zwrócić również uwagę na jeszcze inne, nowsze zjawisko. A mianowicie na fonoholizm i *parental phubbing*²⁸, czyli ignorowanie przez rodziców potrzeb komunikacyjnych dzieci na rzecz korzystania z technologii komunikacyjnych²⁹. Konsekwencją *phubbingu* jest m.in. osłabienie relacji, spadek poczucia własnej wartości, ogólne pogorszenie dobrostanu psychicznego, niższe poczucie własnej sprawczości, uzależnienie od Internetu i mediów społecznościowych, rosnące poczucie samotności³⁰ oraz duże prawdopodobieństwo powielania takiego modelu postępowania w dorosłym życiu³¹. Niewątpliwie więc ma negatywny wpływ na dobrostan dziecka. Zwłaszcza, że odbywa się w środowisku socjalizacji pierwotnej, w którym kształtują się cechy ludzkiego charakteru, wzorce zachowań społecznych oraz nastawienie do świata zewnętrznego³².

Drugim przykładem jest odżywianie dziecka. O ile przypadki głodzenia są nagłaśnianie, powszechnie piętnowane i łączone z konsekwencjami prawnymi³³, to już zezwalanie na nadmierne spożywanie żywności wysokoprzetworzonej³⁴ oraz otyłość dzieci nie spotyka się z taką dezaprobatą. Skala problemu jest natomiast niebagatelna. Zgodnie z wynikami badania PITNUTS (2016 r.) ok. 10% dzieci w wieku 1-3 lat ma nadwagę/otyłość, a dodatkowe 18,4% jest zagrożone nadmierną masą ciała. Problem

²⁷ Najpopularniejszym urządzeniem elektronicznym wśród badanych uczniów szkół podstawowych okazał się telefon komórkowy, użytkowany przez 95,4% dzieci, w tym 86,3% codziennie, a 41,6% ponad 2 godziny dziennie. W grupie podwyższonego ryzyka e-uzależnienia znalazło się 23,3% uczniów i 17,1% uczennic. Łącznie 28,4% uczniów cechowało się wysoką skłonnością do nadużywania technologii cyfrowych, a 7,2% wykazywało wysoko nasilone oznaki uzależnienia od e-mediów. A. Wojtkowska, E. Hewiak, A. Gąsiorowska, *Nadużywanie mediów elektronicznych przez dzieci i młodzież: badanie rozpowszechnienia problemu, jego determinantów i nowej interwencji profilaktycznej redukującej skalę problemu*, Szczecin 2023, s. 99.

²⁸ Pojęcie *phubbingu* zostało stworzone przez agencję kreatywną McCann w 2012 roku, na potrzeby promocji australijskiego słownika Macquaire Dictionary, w którym określenie to pojawiło się po raz pierwszy. Z połączenia angielskich zwrotów „*phone*” (telefon) oraz „*snubbing*” (ignorować) zaproponowano słowo „*phubbing*”. P. Łokić, *Zjawisko phubbingu...*, s. 215.

²⁹ P. Łokić, *Zjawisko phubbingu...*, s. 217.

³⁰ M. Hodalska, Ł. Buksa, *Przewinięci. Smartfon w polskiej codzienności*, Kraków 2025, s. 216-217; P. Łokić, *Zjawisko phubbingu...*, s. 219-220 i cyt. tam literatura.

³¹ P. Łokić, *Zjawisko phubbingu...*, s. 219.

³² P. Łokić, *Zjawisko phubbingu...*, s. 221.

³³ PAP, *Śledztwo ws. głodzonej trzylatki. „Miała jeść tylko winogrona i pić mleko”*, 17.12.2024 r., <https://www.pap.pl/aktualnosci/śledztwo-ws-glodzonej-trzylatki-miala-jesc-tylko-winogrona-i-pic-mleko> [dostęp: 10.09.2025 r.].

³⁴ Co do szczegółów i statystyk zob. A. Taraszewska, *Konsumpcja żywności wysokoprzetworzonej i jej wpływ na zdrowie*, Narodowe Centrum Edukacji Żywnieniowej, 1.10.2024 r., <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/zasady-zdrowego-zywienia/konsumpcja-zywnosci-wysokoprzetworzonej-i-jej-wplyw-na-zdrowie/> [dostęp: 10.09.2025 r.].

nadwagi i otyłości dotyczy też niemal co trzeciego 8-latka (badanie COSI, 2016). W przypadku młodzieży w wieku 11-15 lat (międzynarodowe badanie HBSC z 2018) nadmierna masa ciała występuje u 29,7% chłopców i 14,3% dziewcząt (wg kryteriów WHO, 2007)³⁵. Do powikłań otyłości dziecięcej zalicza się m.in. nadciśnienie tętnicze, zaburzenia gospodarki węglowodanowej i lipidowej, niealkoholową chorobę tłuszczową wątroby, szklwienie kłębuszków nerkowych, choroby układu kostno-stawowego, zaburzenia emocjonalne³⁶. Ponownie – bezsprzecznie nie jest to zgodne z dobrem dziecka.

Wracając do postawionego pytania: czy wskazane wyżej zachowania uprawniają do wszczęcia postępowania opiekuńczego i wydania zarządzeń z uwagi na zagrożenie dobra dziecka? *Mutatis mutandis*, czy we wszystkich przypadkach, w których obiektywnie istnieje ryzyko dla dobrostanu dziecka, sąd powinien ingerować. W okresie obowiązywania art. 40 Dekretu z dnia 22 stycznia 1946 r. Prawo rodzinne³⁷ (dalej: d.p.r.) wydawanie zarządzeń przez władzę opiekuńczą uwarunkowane było poważnym zagrożeniem dobra dziecka³⁸. Uznano bowiem, że ingerencja sądu z przyczyn błahych mogłaby bowiem nieraz przynieść więcej szkody aniżeli pożytku³⁹. Także i dzisiaj w literaturze, pomimo braku wyraźnej podstawy normatywnej w art. 109 k.r.o., znaleźć można zwolenników poglądu, że ingerencję sądu opiekuńczego uzasadniają jedynie przypadki, w których zagrożenie dotyczy istotnych spraw dziecka i jest poważne⁴⁰. Podobnie w prawie konstytucyjnym (art. 72 Konstytucji RP) wskazano, że reagowanie na przemoc, okrucieństwo, wyzysk i demoralizację powinno „dotyczyć tylko sytuacji drastycznych”⁴¹.

Wydaje się, że ograniczenie wymienionych wcześniej *actiones populares* tylko do spraw istotnych i poważnego zagrożenia czy sytuacji drastycznych jest zbyt daleko idące. Traci się bowiem przy takiej interpretacji z pola widzenia nadrzędną zasadę prawa, jaką jest dobro dziecka. Z kolei

³⁵ A. Taraszevska, *Nadwaga i otyłość wśród dzieci i młodzieży*, Narodowe Centrum Edukacji Żywnościowej, 24.10.2018 r., <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/nadwaga-i-otylosc-wsrod-dzieci-i-mlodziezy/> [dostęp: 10.09.2025 r.].

³⁶ A. Gawlik, A. Zachurczok-Buczyńska, E. Małecka-Tendera, *Powikłania otyłości u dzieci i młodzieży*, „Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii” 2009, tom 5, nr 1, s. 19-25.

³⁷ Dz.U. z 1946 r. nr 6, poz. 52 z późn. zm.

³⁸ Art. 40 d.p.r.: Jeżeli rodzice przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej dopuszczają się zaniedbań lub czynów, które zagrażają poważnie dobru dziecka, władza opiekuńcza może wydać zarządzenia konieczne w celu usunięcia tych uchybień.

³⁹ Orzeczenie SN z dnia 5 marca 1947 r., II C 1043/46, OSN 1947, nr 2, poz. 59.

⁴⁰ T. Sokołowski, *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, Poznań 1987, s. 51-52.

⁴¹ Tak L. Garlicki, M. Derlatka, Art. 72..., pkt 4 i 12.

reagowanie nawet na najsubtelniejszy przejaw zagrożenia dobra dziecka niweczy prawo rodzica do wychowania dziecka „po swojemu” – niekoniecznie najlepiej jak to tylko (obiektywnie) możliwe⁴². Ustawodawca ma pewną dozę zaufania do rodziców – przecież oni, inaczej niż opiekunowie prawni, nie podlegają *ex lege* nadzorowi sądu. Wiąż rodzinna między rodzicami a dziećmi z reguły stanowi wystarczającą gwarancję prawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej⁴³. Nadto, ani sądy, ani szeroko rozumiane organizacje zajmujące się pomocą rodzinie nie są w stanie reagować na każdy przejaw zagrożenia dobra dziecka. Wymagane jest więc podejście zdroworozsądkowe, którego – niestety – nie sposób zamknąć w ramy sztywnych wytycznych innych aniżeli po prostu dobro dziecka.

Dodać trzeba, że ingerencja we władzę rodzicielską powinna być rozpatrywana także przez pryzmat prawa rodziców do korzystania z życia rodzinnego ze swoim dzieckiem⁴⁴ (*verba legis*: prawa do poszanowania życia rodzinnego) chronionego m.in. w art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.⁴⁵ (dalej: EKPCz) oraz art. 47 Konstytucji RP. Każda ingerencja we władzę rodzicielską stanowi naruszenie art. 8 EKPCz, chyba że jest ona „przewidziana przez ustawę”, realizuje uprawniony cel lub cele wymienione w art. 8 ust. 2 Konwencji (czyli ochronę „zdrowia lub moralności” oraz „praw i wolności” dziecka) i może być uważana za „konieczną w demokratycznym społeczeństwie” (środki powinny być odpowiednie i wystarczające dla celów art. 8 ust. 2 Konwencji)⁴⁶. Po-
nownie ustawodawca posługuje się szeregiem klauzul generalnych licząc na wrażliwość i wyczucie organów stosujących prawo.

⁴² Doktryna jest podzielona co do stopnia staranności, z jaką rodzice powinni wykonywać władzę rodzicielską. O należytej staranności (standard zastosowany przez ustawodawcę w odniesieniu do zarządu majątkiem dziecka – art. 101 § 1 k.r.o.) pisze J. Gajda (J. Gajda, Art. 95, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2025, nb 4). O najwyższej, maksymalnej – J. Ignatowicz, *Władza rodzicielska*, [w:] J. St. Piątkowski (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Ossolineum 1985, s. 806 i cyt. w przyp. 63 literatura. Do staranności takiej, jakiej rodzice zwykli dokładać we własnych sprawach odnosi się wprost ustawodawca niemiecki (§ 1664 BGB – Bürgerliches Gesetzbuch; https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1664.html [dostęp: 10.09.2025 r.]).

⁴³ Wyrok SN z dnia 28 kwietnia 2000 r., II CKN 452/00, Legalis nr 188107.

⁴⁴ Wyrok ETPCz z dnia 10 stycznia 2019 r., skarga 18925/15, HUDOC, pkt 48 i cyt. tam orzecznictwo.

⁴⁵ Dz. U. z 1993 r. nr 61 poz. 284.

⁴⁶ Wyrok ETPCz z dnia 29 marca 2016 r., skarga 16899/13, HUDOC, pkt 88.

3. Prawo dziecka do samostanowienia i wyrażenia własnych poglądów oraz nakaz posłuszeństwa

Konstytucja RP w art. 48 ust. 1 zd. 2 stanowi, że wychowanie powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Z przepisu tego wyprowadza się wniosek o konieczności uznania podmiotowości dziecka i wysłuchania jego zdania⁴⁷. Nie wynika natomiast z niego nakaz bezwzględnego uwzględniania zdania dziecka. Pozostaje ono wciąż pod władzą rodzicielską i to do rodziców należy ostateczna decyzja⁴⁸. Nie jest więc tak, że „dziecko może w zasadzie kwestionować wszelkie decyzje wychowawcze rodziców, z którymi się nie zgadza”⁴⁹.

Norma z art. 48 ust. 1 zd. 2 Konstytucji RP została doprecyzowana w ustawodawstwie zwykłym. Konkretnie w art. 95 § 4 k.r.o.⁵⁰ ustawodawca ogranicza obowiązek wysłuchania do „decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka” (ważniejszych – czyli mających doniosłe znaczenie; w codziennych, bieżących to możliwość nie konieczność), tylko „jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala”. Życzenia zaś, o ile będą „rozsądne”, powinny być uwzględniane „w miarę możliwości” (art. 95 § 4 k.r.o.). Autonomia dziecka jest więc ograniczona – może ono wyrazić swoje zdanie, które jednak nie ma charakteru wiążącego dla rodziców. Decyzja rodziców jest zawsze determinowana dobrem dziecka a nie jego życzeniami. Mogą one ewentualnie pomóc w rekonstrukcji pojęcia dobra dziecka w konkretnej sytuacji. Taka wykładnia jest spójna z treścią art. 95 § 2 k.r.o., w myśl którego nawet w sprawach, w których dziecko może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli (np. zarząd własnym zarobkiem czy przedmiotami oddanymi mu do swobodnego użytku, zawieranie umów

⁴⁷ Wyrok TK z dnia 11 października 2011 r., K 16/10, OTK-A 2011, Nr 8, poz. 80. Obowiązek wysłuchania dziecka, o którym mowa w art. 72 ust. 3 Konstytucji RP, odnosi się literalnie jedynie do procedury ustalania praw do dziecka (np. w toku procesu przysposobienia), czy szerzej – w postępowaniach dotyczących dziecka *in genere*. Nie dotyczy on procesu wychowywania dziecka przez rodziców.

⁴⁸ Tak też W. Borysiak, Art. 48..., nb 74.

⁴⁹ Pogląd taki wyraził G. Kowalski, *Ochrona dziecka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Parchomiuk, B. Uliasz (red.), *Ochrona dziecka w prawie publicznym*, Tomaszów Lubelski - Lublin 2008, s. 192-193.

⁵⁰ Wskazywano na to wyraźnie w toku prac legislacyjnych nad ustawą wprowadzającą art. 95 § 4 k.r.o. do kodeksu ustawą z 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. nr 220, poz. 1431). Zob. pkt 6.A uzasadnienia projektu ustawy o zmianie KRO oraz niektórych innych ustaw, Druk Sejmowy nr 888 z 12.08.2008 r., Sejm RP VI kadencji, [https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/68047150EDDA8EB1C12574B8004D19C7/\\$file/888.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/68047150EDDA8EB1C12574B8004D19C7/$file/888.pdf) [dostęp: 10.09.2025 r.].

należących do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego), powinno ono wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra. *Ergo* wyraźny jest także i w tym przypadku udział rodziców w decyzjach dziecka i urzeczywistnienie zasady „racjonalnego partnerstwa rodziców i dorastających dzieci”. Nadto ten sam przepis (art. 95 § 2 k.r.o.) formułuje ogólny obowiązek posłuszeństwa dziecka wobec rodziców.

Rola rodziców jako ostatecznych weryfikatorów poczynań i pomysłów dziecka zgodna jest też z poglądami pedagogów. Zwracają oni uwagę, że „największym grzechem przeciwko zasadom odpowiedzialnego wychowania młodych pokoleń jest wszechobecny permissywizm moralny”⁵¹ rozumiany jako postawa wychowawcza i społeczna, w ramach której wolność traktuje się na równi z przyzwoleniem na jakikolwiek wybór, okazuje się bezgraniczną tolerancję wobec zachowań innych, a „wolność od” jest głównym motywem działań⁵². To dyrektywność rodzicielska⁵³ w dużej mierze decyduje o poprawnym rozwoju dziecka (w tym psychospołecznym).

4. Prawne konsekwencje wadliwego procesu wychowawczego

Rozważając prawne konsekwencje wadliwego procesu wychowawczego jako pierwsza – zupełnie słusznie – przychodzi na myśl ingerencja sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską przejawiająca się czy to ograniczeniem tejże władzy (gdy zagrożone jest dobro dziecka – art. 109 k.r.o.), czy też jej pozbawieniem (jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej lub w sposób rażący zaniedbują swe obowiązki względem dziecka lub mimo udzielonej pomocy nie ustały przesłanki umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej – art. 111 k.r.o.). Nie są to jednak jedyne konsekwencje.

⁵¹ I. Gołębiewska, *Kryzys odpowiedzialności pedagoga*, „Wychowawca” 2013, nr 10, s. 16.

⁵² A. Rynio, *Odpowiedzialność w procesie wychowania*, „Roczniki Pedagogiczne” 2024, tom 16(52), nr 1, s. 13.

⁵³ Dyrektywność rodzicielska jest wielowymiarowa. Obejmuje (1) sytuacje udzielania dziecku pomocy (o którą ono prosi lub gdy rodzic sam wychodzi z propozycją udzielenia pomocy), (2) sytuacje proszenia (gdy rodzic prosi dziecko o coś lub gdy reaguje on na prośbę dziecka), (3) sytuacje rozmowy i poleceń, (4) sytuacje zwracania uwagi i korekt, pokazywania dziecku tego, co jest właściwe, a co niewłaściwe. A. Szymańska, *Błąd wychowawczy a stosowana dyrektywność rodzicielska*, „Studia Psychologica” 2011, nr 11(1), s. 103-104, 110.

W obrębie prawa cywilnego nieprawidłowości w wykonywaniu władzy rodzicielskiej mogą skutkować odpowiedzialnością odszkodowawczą rodziców względem dzieci. Zastosowanie będą miały – co do zasady – przepisy o odpowiedzialności kontraktowej (art. 471 ustawy z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny⁵⁴; dalej: k.c.) z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania, jakim było sprawowanie władzy rodzicielskiej. Z uwagi na konstrukcję tejże odpowiedzialności, domniemywa się, że nienależyte sprawowanie władzy nastąpiło z powodu okoliczności, za które rodzice odpowiadają i wobec tego to ich obowiązywać będzie dowód przeciwny, że nie ponoszą winy za wyrządzenie szkody.

Nie jest jednak wyłączona odpowiedzialność deliktowa rodziców za wyrządzenie szkody np. na osobie dziecka⁵⁵ (uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia fizycznego lub psychicznego⁵⁶ – art. 415 w zw. z art. 444 k.c.). Na zasadach ogólnych (a nie na podstawie art. 427 k.c., o którym poniżej) rodzice odpowiadają również za szkodę, którą dziecko samo sobie wyrządza z powodu braku należytej pieczy nad nim⁵⁷.

Uwzględniając z kolei fakt, że w okresie życia prenatalnego ma miejsce rozwój biologiczny i kształtują fundamenty złożonej osobowości człowieka (poprzez uczenie i tzw. wychowanie prenatalne), rodzice odpowiadają za szkody wyrządzone dziecku poczętemu, ale jeszcze nieurodzonemu (art. 446¹ k.c.)⁵⁸. Powszechnie znany jest przecież negatywny wpływ spożywania alkoholu czy narkotyków przez ciężarne kobiety.

Ponadto, w razie wyrządzenia przez dziecko szkody osobom trzecim odpowiedzialność co do zasady ponoszą rodzice, chyba że uczynili za-
dość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru (art. 427 w zw. z art. 425-426 k.c.). Warto rozważyć mając na uwadze temat opracowania, czy dla ustalenia

⁵⁴ T.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1071.

⁵⁵ W przypadku szkody na osobie zachodziłby zbieg obydwu reżimów odpowiedzialności – deliktowej i kontraktowej.

⁵⁶ „Rozstrój zdrowia psychicznego musi oznaczać wstrząs psychiczny o istotnym nasileniu, zasadniczo urastający do jednostki chorobowej, albo wywołanie lub pogorszenie choroby psychicznej bądź zaburzeń psychicznych” – tak E. Bagińska, Art. 444, [w:] P. Machnikowski (red.), *Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, Warszawa 2024, nb 16.

⁵⁷ J. Ignatowicz, *Władza rodzicielska*, [w:] J.St. Piąkowski (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Ossolineum 1985, s. 846.

⁵⁸ Zob. np. M. Dąbrowska-Wnuk, *Doświadczenia dziecka prenatalnego i ich znaczenie w procesie adaptacji i uczenia się świata*, „Hygeia Public Health” 2019, nr 54(4), s. 222-223 oraz T. Justyński, *Poczęcie i urodzenie się dziecka jako źródło odpowiedzialności cywilnej*, Zakamycze 2003, s. 16-17. Na marginesie należy dodać, że istnienie podstawy do dochodzenia odszkodowania – oraz pośrednio nakazu szczególnej ostrożności kobiet w ciąży – nie jest równoznaczne z uznaniem istnienia władzy rodzicielskiej nad dzieckiem w okresie jego życia prenatalnego.

odpowiedzialności konieczne jest wskazanie konkretnego zaniedbania po stronie nadzorującego, czy wystarczy powołać się na winę/błąd w wychowaniu *in genere*, przyjmując za Sądem Najwyższym, że „obowiązek nadzoru jest obowiązkiem należytej staranności w przygotowanie małoletniego do właściwego życia w społeczeństwie”⁵⁹. Trudno w tym wypadku o jednomyślność.

Niekiedy przyjmuje się, rodzice ponoszą winę w nadzorze, jeżeli stosują złe metody wychowawcze, popełniają błędy wychowawcze. Egzemplifikacją takiego podejścia jest wyrok SA we Wrocławiu z 8 października 2015 r., w którym stwierdzono, że „pozwani dopuścili się zaniedbań w wychowaniu dziecka, nie poświęcali mu wystarczająco dużo czasu, pozostawiali bez opieki w domu, mimo stwierdzonych problemów małoletniego w nauce, a także występujących zaburzeń emocjonalnych, które obliżowały do szczególnego zaangażowania się rodziców w opiekę i wychowanie syna. Dodatkowym czynnikiem wpływającym negatywnie na sposób sprawowania opieki nad małoletnim dzieckiem był rozwód pozwanych i trwający między nimi konflikt, z czym wiązały się ograniczone kontakty z ojcem. Okoliczności te przemawiają za stwierdzeniem, że w związku z nieprawidłowościami w nadzorze nad małoletnim synem pozwani ponoszą odpowiedzialność z tytułu wywołanej przez niego szkody”⁶⁰. Dominuje jednak stanowisko przeciwne. Motywowane jest brakiem określenia jasnych kryteriów winy w wychowaniu (determinujących sposób udowodnienia przez rodziców poprzez wykazanie, że uczynili zadość obowiązkowi wychowawczemu), nieuchwytnością związku wychowania dziecka ze szkodą oraz spostrzeżeniem, że psychika i zachowanie dziecka kształtowane są nie tylko przez rodziców, ale również przez współwystępujący proces socjalizacji, tzw. wychowanie naturalne⁶¹.

Niewłaściwe sprawowanie przez rodzica funkcji wychowawczej, przejawiające się m.in. brakiem reakcji na poważne uzależnienie dziecka od gier komputerowych, mogłoby skutkować naruszeniem dóbr osobistych drugiego rodzica, innych bliskich krewnych takich jak więź rodzinna

⁵⁹ Wyrok SN z dnia 8 kwietnia 2003 r., IV CKN 50/01, Legalis nr 59768.

⁶⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 8 października 2015 r., I ACa 1078/15, Legalis nr 1657196.

⁶¹ A. Szpunar, *Odpowiedzialność osób zobowiązanych do nadzoru*, Warszawa 1978, s. 123-125; E. Bagińska, Art. 427, [w:] P. Machnikowski (red.), *Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, Warszawa 2024, nb 45, 47.

(rozumiana jako prawo do budowania i utrzymywania niezakłóconych relacji z dzieckiem)⁶² czy życie rodzinne⁶³.

Roszczenie dziecka o odszkodowanie za szkodę wynikłą z niewłaściwego wykonywania władzy rodzicielskiej (art. 471 k.c.) ulega sześcioletniemu przedawnieniu, licząc od dnia wyrządzenia szkody (art. 118 i 119 k.c.). Roszczenia z czynu niedozwolonego rodziców (art. 444, art. 446¹ k.c. w zw. z art. 415 k.c.) przedawniają się z upływem terminów określonych w art. 442¹ § 1 oraz 2 k.c. Przedawnienie roszczeń osoby małoletniej o naprawienie szkody na osobie nie może się skończyć wcześniej niż z upływem 2 lat od uzyskania przez nią pełnoletności (art. 442¹ § 4 k.c.). Bieg wszystkich tych terminów przedawnienia roszczeń dzieci dochodzonych od rodziców ulega zawieszeniu z mocy art. 121 pkt 1 k.c. przez czas trwania władzy rodzicielskiej (pełnej lub ograniczonej na podstawie art. 58 § 1, art. 107 i 109 k.r.o.).

W kodeksie karnym penalizowane są z kolei zachowania polegające m.in. na narażeniu dziecka na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 160 k.k.), czy na nieudzieleniu pomocy osobie znajdującej się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 162 k.k.). Przede wszystkim występować będą przestępstwa stypizowane w rozdziale XXVI kodeksu karnego „Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece”: znęcanie się fizyczne lub psychiczne (art. 207 k.k.), rozpijanie małoletniego (art. 208 k.k.), niealimentacja (art. 209 k.k.), porzucenie małoletniego (art. 210 k.k.). Zastosowanie może znaleźć także art. 89 ustawy z 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń⁶⁴ (dalej: k.w.) sankcjonujący dopuszczenie małoletniego do lat 7 do przebywania na drodze publicznej, art. 105 k.w. odnoszący się do rażącego naruszenia obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej, które skutkuje popełnieniem przez nieletniego czynu zabronionego oraz art. 106 k.w. penalizujący dopuszczenie do przebywania małoletniego w okolicznościach niebezpiecznych.

⁶² Oczywiście, przy akceptacji jego istnienia w przypadkach innych aniżeli wprost wskazane w art. 446² k.c. – szerzej na temat wątpliwości związanych z wyodrębnieniem dobra osobistego w postaci więzi rodzinnej zob. np. K. Michałowska, *Niemajtkowe wartości życia rodzinnego w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 259-277 oraz s. 285-318; wyrok SA w Krakowie z dnia 27.02.2024 r., I ACa 929/22, Legalis nr 3168837.

⁶³ Rozumiane albo jako odrębne dobro osobiste, albo jako element uznawanego powszechnie dobra – prywatności.

⁶⁴ T.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 734.

5. Zakończenie

Teoretycznie dzisiaj wiemy o dzieciach (o ich psychice, potrzebach) bardzo dużo. Coraz prężniej działają podmioty stojące na straży dobra dziecka. Powstają też nowe. Dziecko „otrzymało głos” w procedurach go dotyczących. Prawa dziecka na dobre zagościły w debacie politycznej i powszechnej świadomości. Prowadzona jest polityka prorodzinna (m.in. program 800+; Karta Dużej Rodziny). Mimo to regularnie jesteśmy zalewani informacjami o dzieciach katowanych przez tych, którzy powinni być gwarantami ich dobrostanu (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę szacuje, że rocznie w Polsce w wyniku przemocy ze strony bliskich dorosłych umiera ok. 30 dzieci); o samobójstwach dzieci (wg danych Komendy Głównej Policji takich przypadków w 2024 r. było 127) i próbach samobójczych (wg analogicznych danych – 2054). Obserwujemy wykorzystywanie dzieci jako atrybutów w działalności medialnej rodziców oraz przerzucanie odpowiedzialności za wychowanie dziecka na szkołę i obwinianie wyłącznie nauczycieli za niepowodzenia wychowawcze. Mijamy dzieci zaniedbane emocjonalnie, „niewidoczne” dla swoich rodziców.

Skoro więc tylu rodziców zawodzi na polu wychowania trzeba zadać pytanie – co zrobić? Rozwiązaniem na pewno nie jest pozbawienie rodziców ich nadrzędnego prawa do decydowania o sposobie wychowania i przeniesienie go – tak jak *de facto* to miało miejsce w PRL-u – do kompetencji państwa/partii⁶⁵.

Kluczowe, jak się wydaje, jest natomiast wspieranie, edukowanie i zwiększanie świadomości. Przede wszystkim rodziców, którzy zostali wychowani w innych warunkach i do innej przyszłości i którzy muszą przygotować dzieci do życia w warunkach, których nikt nie mógł przewidzieć⁶⁶. Ale nie tylko ich. Wychowanie dziecka to także obowiązek wszystkich. Trafnie ujął to Benedykt XVI pisząc: „Poglądy, style życia, prawa, cele, jakie sobie stawia społeczeństwo, w którym żyjemy, i obraz samego siebie, jaki daje ono za pośrednictwem środków przekazu, rzeczywiście wywierają wielki wpływ na kształtowanie nowych pokoleń, zarówno pozytywny, jak i negatywny. Społeczeństwo nie jest jednak abstrakcją; ostatecznie

⁶⁵ M. Kozakiewicz, *Miejsce rodziny w ogólnospołecznym systemie wychowania*, „Ideologia i Polityka. Miesięcznik poświęcony problemom szkolenia partyjnego” 1976, nr 6(12), s. 74-84. Cyt. za: M. Andrzejewski, *Poland: Parental Authority*, [w:] P. Sobczyk (red.), *Content of the Right to Parental Responsibility. Experiences – Analyses – Postulates*, Miskolc – Budapest 2022, s. 148.

⁶⁶ A. Molesztak, *Wychowanie do odpowiedzialności*, [w:] A. Rynio (red.), *Wychowanie chrześcijańskie: między tradycją a współczesnością*, Lublin 2007, s. 417.

to my sami je tworzymy, wszyscy razem, wraz z orientacjami, zasadami i przedstawicielami, których sobie obieramy, jakkolwiek role i odpowiedzialność każdego są różne. Potrzebny jest zatem wkład każdego z nas, każdej osoby, rodziny czy grupy społecznej, ażeby społeczeństwo [...] stało się środowiskiem bardziej sprzyjającym wychowaniu”⁶⁷.

W uwagach wprowadzających zaznaczono, że „rodzice sami muszą być dobrze wychowani, ażeby wychowywać”⁶⁸. Ta myśl Jana Pawła II ma ciąg dalszy: „sami też wciąż muszą się wychowywać, ażeby wychowywać”. Czyli pracować nad sobą i swoim otoczeniem. Bowiem „tylko pod takimi warunkami, przy takiej postawie wewnętrznej, proces wychowania może być owocny”⁶⁹.

⁶⁷ Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania*, Watykan, 21 stycznia 2008 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/listy/wychowanie_21012008.html [dostęp: 10.09.2025 r.].

⁶⁸ Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*, Kraków 2005, s. 323.

⁶⁹ Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny...*, s. 323.

Bibliografia

Akty prawne

1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, 10 grudnia 1948 r., Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 217A (III), A/RES/3/217 A, [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217\(III\).pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217(III).pdf) [dostęp: 10.09.2025 r.]
2. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r. nr 38 poz. 167
3. Konwencja o Prawach Dziecka, 20 listopada 1989 r., Dz. U. z 1991 r. nr 120, poz. 526
4. Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r. nr 61 poz. 284
5. Protokół Nr 1 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, 20 marca 1952 r., tekst Protokołu wg Dz. U. z 1995 r. nr 36, poz. 175
6. Karta Praw Podstawowych, Dz. Urz. UE 2016 C 202, s. 1, 7.06.2016 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=DE> [dostęp: 10.09.2025 r.]
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.
8. Dekret z 22 stycznia 1946 r. Prawo rodzinne, Dz.U. z 1946 r. nr 6, poz. 52 z późn. zm.
9. Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1287 z późn. zm.
10. Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1071
11. Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.
12. Ustawa z 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 734
13. Ustawa z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1287 z późn. zm.
14. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383
15. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46
16. Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1673
17. Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wpieraniu i resocjalizacji nieletnich, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 978 z późn. zm.

Orzecznictwo

1. Wyrok ETPCz z dnia 10 stycznia 2019 r., skarga 18925/15, HUDOC
2. Wyrok ETPCz z dnia 29 marca 2016 r., skarga 16899/13, HUDOC
3. Prince v. Massachusetts, 321 US 158 (1944), <https://www.courtlistener.com/opinion/103933/prince-v-massachu-sets/> [dostęp: 10.09.2025 r.]
4. Staelens v. Yake, 432 F. Supp. 834, 839 (N.D.Ill. 1977), <https://casetext.com/case/staelens-v-yake/case-summaries> [dostęp: 10.09.2025 r.]
5. Wyrok TK z dnia 11 października 2011 r., K 16/10, OTK-A 2011, Nr 8, poz. 80
6. Orzeczenie SN z dnia 5 marca 1947 r., II C 1043/46, OSN 1947, nr 2, poz. 59
7. Postanowienie SN z dnia 25 maja 1962 r., 3 CR 821/61, Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego 1963, z. 1, poz. 11
8. Postanowienie SN z dnia 7 czerwca 1967 r., III CR 84/97, OSNCP 1968, nr 2, poz. 21
9. Postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 2000 r., II CKN 452/00, Legalis nr 188107
10. Postanowienie SN z dnia 13 września 2000 r., II CKN 1141/00, LEX nr 51969
11. Wyrok SN z dnia 8 kwietnia 2003 r., IV CKN 50/01, Legalis nr 59768
12. Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 8 października 2015 r., I ACa 1078/15, Legalis nr 1657196
13. Wyrok SA w Krakowie z dnia 27 lutego 2024 r., I ACa 929/22, Legalis nr 3168837

Literatura

1. Andrzejewski M., *Poland: Parental Authority*, [w:] P. Sobczyk (red.), *Content of the Right to Parental Responsibility. Experiences – Analyses – Postulates*, Miskolc – Budapest 2022
2. Bagińska E., Art. 427, [w:] P. Machnikowski (red.), *Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, Warszawa 2024
3. Bagińska E., Art. 444, [w:] P. Machnikowski (red.), *Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, Warszawa 2024
4. Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012
5. Borysiak W., Art. 48, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016
6. Dąbrowska-Wnuk M., *Doświadczenia dziecka prenatalnego i ich znaczenie w procesie adaptacji i uczenia się świata*, „Hygeia Public Health” 2019, nr 54(4)
7. Gajda J., Art. 95, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2025
8. Garlicki L., Art. 48, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, Warszawa 2016

9. Garlicki L., Derlatka M., Art. 72, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, Warszawa 2016
10. Gawlik A., Zachurzok-Buczyńska A., Małecka-Tendera E., *Powikłania otyłości u dzieci i młodzieży*, „Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii” 2009, tom 5, nr 1
11. Gołębiewska I., *Kryzys odpowiedzialności pedagoga*, „Wychowawca” 2013, nr 10
12. Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020
13. Hodalska M., Buksa Ł., *Przewinięci. Smartfon w polskiej codzienności*, Kraków 2025
14. Ignatowicz J., *Władza rodzicielska*, [w:] J. St. Piątkowski (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Ossolineum 1985
15. Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*, Kraków 2005
16. Justyński T., *Poczęcie i urodzenie się dziecka jako źródło odpowiedzialności cywilnej*, Zakamycze 2003
17. Kalus S., *Konstytucyjne źródła zasad polskiego prawa rodzinnego*, [w:] Z. Tobor, I. Bogucka (red.), *Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003
18. Kowalski G., *Ochrona dziecka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Parchomiuk, B. Uliasz (red.), *Ochrona dziecka w prawie publicznym*, Tomaszów Lubelski - Lublin 2008
19. Kozakiewicz M., *Miejsce rodziny w ogólnospołecznym systemie wychowania*, „Ideologia i Polityka. Miesięcznik poświęcony problemom szkolenia partyjnego” 1976, nr 6(12)
20. Łokić P., *Zjawisko phubbingu jako konsekwencja mediatyzacji życia społecznego*, „Przegląd Politologiczny” 2023, nr 4
21. Michałowska K., *Niemajątkowe wartości życia rodzinnego w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2017
22. Molesztak A., *Wychowanie do odpowiedzialności*, [w:] A. Rynio (red.), *Wychowanie chrześcijańskie: między tradycją a współczesnością*, Lublin 2007
23. Morawska E., *Ochrona praw dziecka w świetle art. 72 Konstytucji RP. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 4
24. Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2009
25. Rynio A., *Odpowiedzialność w procesie wychowania*, „Roczniki Pedagogiczne” 2024, tom 16(52), nr 1
26. Sokołowski T., *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, Poznań 1987
27. Stojanowska W., *Dobro dziecka jako instrument wykładni norm konwencji o prawach dziecka oraz prawa polskiego jako dyrektywa jego stosowania*, [w:] T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka – analiza i wykładnia*, Poznań 1999
28. Szpunar A., *Odpowiedzialność osób zobowiązanych do nadzoru*, Warszawa 1978

29. Szymańska A., *Błąd wychowawczy a stosowana dyrektywność rodzicielska*, „Studia Psychologica” 2011, nr 11(1)
30. Wojtkowska A., Hewiak E., Gąsiorowska A., *Nadużywanie mediów elektronicznych przez dzieci i młodzież: badanie rozpowszechnienia problemu, jego determinantów i nowej interwencji profilaktycznej redukującej skalę problemu*, Szczecin 2023

Źródła internetowe

1. Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania*, Watykan, 21 stycznia 2008 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/listy/wychowanie_21012008.html [dostęp: 10.09.2025 r.]
2. PAP, *Śledztwo ws. głodzonej trzylatki. „Miała jeść tylko winogrona i pić mleko”*, 17.12.2024 r., <https://www.pap.pl/aktualnosci/sledztwo-ws-glodzonej-trzylatki-miala-jesc-tylko-winogrona-i-pic-mleko> [dostęp: 10.09.2025 r.]
3. Taraszewska A., *Konsumpcja żywności wysokoprzetworzonej i jej wpływ na zdrowie*, Narodowe Centrum Edukacji Żywnościowej, 1.10.2024 r., <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/zasady-zdrowego-zywienia/konsumpcja-zywnosci-wysokoprzetworzonej-i-jej-wplyw-na-zdrowie/> [dostęp: 10.09.2025 r.]
4. Taraszewska A., *Nadwaga i otyłość wśród dzieci i młodzieży*, Narodowe Centrum Edukacji Żywnościowej, 24.10.2018 r., <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/nadwaga-i-otylosc-wsrod-dzieci-i-mlodziezy/> [dostęp: 10.09.2025 r.]